

Centrul de Istorie a Imaginarului

INSULA
Despre izolare și limite
în spațiul imaginar

Colocviu interdisciplinar
organizat de Centrul de Istorie a Imaginarului
și Colegiul Noua Europă

19-20 martie 1999, sediul NEC

Volum coordonat de
Lucian Boia
Anca Oroveanu
Simona Corlan-Ioan

Colegiul Noua Europă

SERIA DE PUBLICAȚII RELINK

INSULA. Despre izolare și limite în spațiul imaginar
Copyright © 1999 - Centrul de Istorie a Imaginarului și
Colegiul Noua Europă

ISBN 973 – 98624 – 3 – 8

DESFRÎU ^a I SFINPENIE: DOI POLI AI IMAGINARULUI INSULAR

LUCIAN BOIA

Nimic mai mediocru decît condiþia umană. Cel puþin a^a rezultă din felul cum omul aspiră, fără încetare, să ^oi-o depă^oească. Coborînd sau urcînd. Coborînd spre starea naturală, stare a inocenþei, anterioară regulilor ^oi tabuurilor de tot felul impuse de civilizaþie, sau urcînd, într-un nesfîr^oit proces de spiritualizare, de deta^oare de materie, spre lumea superioară a zeilor. Evoluþionismul ^oi ideea de progres au deschis în ultimele două secole căi nebănuite spre viitor; ne este permis să ne imaginăm orice cu privire la omul de mîine sau la descendentul lui de peste mii de ani. Ajunge să apelăm la promisiunile – tentante ^oi înfrico^oătoare totodată – ale geneticii, sau pur ^oi simplu să a^oteptăm rezultatele radicalei restructurări a civilizaþiei, care se petrece sub ochii no^otri.

În fazele anterioare erei ^otiinþifice ^oi tehnologice, timpul prezenta însă o semnificaþie mult mai redusă. Condiþia umană diferită era de căutat mai curînd în spaþiu. Dincolo de nucleul de civilizaþie, acolo unde – evident – în centrul lumii, se află instalată civilizaþia normală, cercuri succesive de alteritate multiplicau în imaginar cele mai diverse soluþii biologice ^oi morale. Pentru antici ^oi pentru oamenii evului mediu totul era posibil în spaþiu, după cum pentru noi totul este posibil în timp (^oi în spaþiu, de altfel, în continuare, prin proiectarea diverselor fantasme sau soluþii alternative în imensitatea cosmosului).

Ajungem astfel la insule. Nimic mai potrivit decît o insulă pentru a figura o lume diferită. În numeroase tradiþii, Oceanul reprezintă haosul original de unde a izbucnit creaþia, manifestarea acesteia fiind uscatul, insula. Fiecare insulă apărea ca rezultat al unei creaþii

particulare. Lumea noastră, considerau cei vechi, cu alte cuvinte ansamblul Europa-Asia-Africa, nu era decît o mare insulă – în fond a^oa ^oi este – înconjurată de Ocean. A^oadar, cîte insule, tot atîtea lumi, lumi adesea miniaturale, lumi concentrate. Locuri unde nu există interdicții, unde totul se poate petrece.¹

Promiscuitatea ^oi sfințenia sînt gradajii extreme ale unui foarte larg evantai de soluții. Pentru antichitatea clasică greco-romană, insulele Britanice, de pildă, erau prin excelență marcate de sălbăticie. Iar dintre toți cei mai sălbatici ar fi fost irlandezii, cel puțin a^oa ne informează *Geografia* lui Strabo: Ace^otia se hrănesc fie cu ierburi, fie cu carne umană, iar fiii consideră că este de datoria lor să-^oi devoreze părinții după moarte. Raporturile sexuale se înscriu pe aceea^oi linie de aberație – sau de libertate – extremă; ele se petrec fără rușine, în public, între orice bărbat ^oi orice femeie, chiar dacă aceasta le este mamă sau soră. Să precizăm de pe acum, fiindcă ne aflăm în fața unui cli^oeu, că în genere promiscuitatea sexuală, asociată cu nuditatea, ^oi canibalismul merg împreună.

Tot anticii au imaginat însă ^oi paradisiacele *Insule fericite*, ^oi tot felul de alte formule de societăți drepte, morale ^oi armonioase. Hiperboreenii locuiesc în zona polară dar – miracol climatic – temperatura insulei lor este moderată ^oi egală: o primăvară fără sfîrșit. Ei trăiesc în păduri, sub arbori sacri, care le asigură ^oi hrana. Nu cunosc cearta, nici supărările, ^oi sînt înclinați în mod natural spre bine (informație extrasă din Solinus, secolul al III –lea).

^ai apoi, variantele se pot îmbina, fiindcă numai noi, oamenii civilizați, disociem cu strictețe animalitatea de sfințenie. În sinteze aflate în afara civilizației, ele se pot foarte bine împleti. Insula Thulé, din extremul nord, prezintă tot felul de mutații climatice ^oi morale. Abundă în fructe care pot fi culese în tot timpul anului. Locuitorii nu

¹ Substanța acestui eseu este extrasă în parte din lucrarea noastră *Entre l'Ange et la Bête. Le mythe de l'Homme différent de l'Antiquité à nos jours*, Plon, Paris, 1995; vezi ^oi Lucian Boia, "L'Île, lieu de l'étrange", în *Cahiers de l'imaginaire*, L'Harmattan, Paris, 10, 1994, p. 55-65.

consumă decât lapte și vegetale. Femeile se țin la dispoziția tuturor; căsătoria este necunoscută.

Imaginarul insular al anticilor – în sensul propriu al termenului de insulă – este totuși limitat. Civilizația greco-romană era o lume oarecum închisă, centrată pe Mediterana, mare încă plină de mistere pe vremea lui Homer, dar deja binecunoscută și în consecință oarecum banalizată în epoca clasică. Vârsta de aur a imaginarului insular avea să devină Evul Mediu și îndeosebi secolele de sfârșit ale acestuia. Acum se petrece deschiderea spre cele două Oceane, Atlantic și Indian, fiecare cu colecția sa de plăsmuri geografice, biologice și morale. Vikingii într-o anumită măsură, dar în mod decisiv celții au inclus Atlanticul în imaginarul medieval. Oceanul Indian datorează câte ceva și anticilor, dar aceștia exploataseră mai curînd India continentală decât spațiul maritim adiacent. Contribuția esențială o aduc arabii, îndrăgostiți de insule și de aventuri pe mare, apoi și călătorii plecați din Occident spre locurile sfinte sau, mai departe, spre Extremul Orient. Cert este că Oceanul Indian se dilată neînchipuit, cuprinzînd tot necunoscutul lumii orientale.² Ficțiuni continentale la antici devin acum predominant insulare. Marco Polo (spre 1300) ne comunică cifra exactă a insulelor: 12700! Uluitor! Aceasta însemna 12700 de lumi, de lumi potențiale, mai mult sau mai puțin diferite de lumea noastră. Atracția unor lumi considerate de altă natură a stimulat imaginarul occidental, oferind fără îndoială o premisă, iar pentru noi o cheie de interpretare a lansării, la un moment dat, a unei civilizații multă vreme predominant continentală și chiar temătoare față de mare, spre spațiile acvatice necunoscute, mai departe, din ce în ce mai departe.

Creștinismul contribuie la rîndu-i la precizarea, amplificarea și delimitarea unor tendințe. Anume insule concentrează valori și virtuți creștine, figurînd un itinerar, ideal dar și concret-geografic, care

² Un text cheie cu privire la această problematică este articolul lui Jacques Le Goff, "L'Occident médiéval et l'océan Indien: un horizon onirique", în *Pour un autre Moyen Age*, Gallimard, Paris, 1977, p. 280-298.

conduce spre Paradisul terestru, el însuși un spațiu insular, insulă cvasi-inaccesibilă situată la marginile lumii. Alte insule, dimpotrivă, materializează cele mai insolite fantasme – multe dintre ele de natură sexuală – reprimite de morala curentă și cu atât mai mult de creștinism. Insula oferă în această privință posibilitatea unei libertăți fără limite, desigur în imaginar, prin intermediul *celuilalt*.

La capitolul "libertate sexuală", arabii au adus contribuții deloc negliabile. Insulele lor³ par adesea tot atâtea posibilități de manifestare necondiționată a soluțiilor erotice. Iată numai câteva exemple:

Pe o insulă, regele trăiește înconjurat de patru mii de femei; are la îndemână un arbore cu proprietăți afrodisiace, de incontestabilă utilitate în situația dată.

În alte insule, promiscuitate deplină: "toți merg goi, bărbați și femei, fără să se acopere în nici un fel, și nici măcar nu se ascund în momentul actului sexual; nu îi deranjează de fel dacă acesta se petrece în public. Cîteodată un bărbat îl comite cu fiica sau cu sora sa, fără ca nimeni să găsească lucrul condamabil sau rușinos."

Nu lipsește nici homosexualitatea; tot pe o insulă, firește, "regele este înconjurat și servit, fie pentru a bea, fie pentru a mânca, doar de tineri prostituți... În această țară sînt luați în căsătorie bărbații, nu femeile."

Este abordat – și încă relativ frecvent – chiar aspectul insolit al unor raporturi om-animal. O specie de ființe amfibii s-ar fi născut din asemenea legături împotriva naturii (dar pare-se, totuși, pînă la urmă, acceptate de natură) între oameni (fie bărbați, fie femei) și viețuitoare marine, apropiate peștilor. *Cartea minunățiilor Indiei*⁴ povestește istoria melodramatică a unei femei-pește ajunsă sclavă și apoi soție a unui negustor arab. Au avut oase copii. Omul o ținea legată, altminteri

³ André Miquel, *La géographie humaine du monde musulman jusqu'au milieu du 11e siècle*, vol. II, Mouton, Paris - La Haye, 1975, p. 483-513.

⁴ *Livre des merveilles de l'Inde*, par le capitaine Bozorg, Leyde, 1883-1886. Antologie de relatări, considerate autentice, ale marinarilor și negustorilor arabi (secolul al X-lea).

n-ar fi putut rezista tentației și l-ar fi părăsit, aruncându-se în mare. După moartea soțului, fiii, respectuoși, așă cum se cuvenea, au dezlegat-o. Femeia-pește a profitat pentru a fugi dispărând pentru totdeauna în adâncurile mării.

Ce să mai spunem de povestea unui marinar care, lăsat singur să păzească corabia, s-a trezit curtat de o maimușă. Aceasta l-a tot vizitat, oferindu-i cu generozitate banane. Și apoi s-a întâmplat ceea ce se poate bănuși. Constatând peste cîtva timp că maimușă era însărcinată, marinarul a fugit de la locul faptei. A aflat mai tîrziu că devenise tatăl “uneia sau a două maimușe cu față umană, cu pieptul fără păr și cu coada mai scurtă decît a maimușelor obișnuite”.

O interesantă preocupare se întîlnește la arabi pentru comunitățile strict feminine, sau dominate de femei: lumi răsturnate, unde femeia este liberă, adesea în poziție de comandă, și unde erotismul și practicile sexuale sînt departe de obiceiurile curente, sau admise, apropiate însă de tot felul de fantasme masculine. Iată ce li se întîmplă unor naufragiași: “Deodată, din interiorul insulei sosește o hoardă de femei, cărora numai Cel de Sus le-ar fi putut și numărul. Se năpustesc asupra bărbașilor, o mie de femei și chiar mai multe pe un singur bărbat. Își duc cu ele spre munși și îi obligă să devină instrumente ale plăcerilor lor. Între ele se dă o luptă neîncetată, bărbatul fiind cîștigat de cea mai puternică. Unul după altul, bărbașii mureau de epuizare...”

Lumea aceasta insulară fără frîu, capabilă de a materializa cele mai inavuabile tentații, se întîlnește, poate în forme ceva mai discrete, și în descrierile europene. *Călătoria în jurul Pămîntului*, a lui Jean de Mandeville, scrisă în 1356, adevărat best-seller medieval (250 de manuscrise păstrate; spre comparație *Cartea* lui Marco Polo, ea însăși foarte citită, 143, *Cronica* lui Froissart, 50) este expresia desăvîșită a imaginarului insular.⁵ Orientul se prelungește la Mandeville într-o

⁵ Jean de Mandeville, *Voyage autour de la Terre* (traduit et commenté par Christiane Deluz), Les Belles Lettres, Paris, 1993. Vezi și Christiane Deluz, *Le Livre de Jehan de Mandeville. Une “géographie” au XIVe siècle*, Louvain-la-Neuve, 1988 (lucrare esențială pentru imaginea medievală a lumii).

infinitate de insule, fiecare cu fizionomia sa particulară, 0i îndeosebi cu oameni diferiți, adesea foarte diferiți de oamenii obișnuiți, 0i cu comportamente pe măsură.

Jocul comportamentelor sexuale neconvenționale oferă 0i la Mandeville tot felul de soluții. Într-una din insule, "bărbații iau de soții fiicele, surorile 0i toate celelalte rude feminine. 0i dacă sînt zece sau doisprezece sau mai mulți bărbați într-o locuință, soția fiecăruia va fi pusă în comun de toți cei ai casei 0i fiecare se va culca cu aceea cu care va voi, o noapte cu una, o noapte cu alta. 0i dacă un copil se naște oriunde pe această insulă, este dat celui care se va fi culcat primul cu femeia, în a0a fel încît nimeni nu 0tie cui îi aparține copilul. 0i dacă li se spune că ei cresc copiii altora, răspunsul lor este că 0i ceilalți îi cresc pe ai lor".

Le0irea în afara regulilor, spargerea tuturor tabuurilor nu se limitează la morala sexuală. Aceasta este, în orice societate, reală sau imaginară, doar semnul cel mai sensibil de normalitate, de alteritate sau de deviere. A0a încît, deplasările în planul sexual sînt însoțite de deplasări echivalente în toate celelalte planuri.

Iată cum se prezintă una dintre insule: "În acest ținut căldura e foarte mare 0i obiceiul este ca bărbații 0i femeile să meargă goi, 0i î0i bat joc cînd văd vreun străin îmbrăcat, spunînd că Dumnezeu care i-a creat pe Adam 0i Eva era gol, 0i că Adam 0i Eva au fost creați goi, 0i că omului nu trebuie să-i fie rușine să se arate a0a cum l-a făcut Dumnezeu, deoarece nimic din ce e natural nu e urît...

Nici o femeie nu este luată în căsătorie, ci toate femeile sînt în comun 0i nu se refuză nimănui. Ele spun că ar păcătui dacă s-ar refuza bărbaților 0i că Dumnezeu a0a le-a poruncit lui Adam 0i Evei 0i urma0ilor lor, cînd le-a spus: 'Cre0teți 0i înmulțiți-vă 0i umpleți pămîntul'. De aceea nimeni în această țară nu poate să spună 'Aceasta este soția mea', 0i nici o femeie nu poate să spună 'Acesta este soțul meu'. 0i cînd au copii, ele îi dau cum cred de cuviință unuia dintre aceia care a avut relații cu ele.

și pământul este pus în întregime în comun; unul îl posedă un an, altul, alt an, și fiecare ia partea pe care o vrea. Produsele sînt de asemenea puse în comun, grîul și toate celelalte, fiindcă nimic nu e împrejmuț, nimic închis, și fiecare ia ce-i place fără nici o restricție. Astfel, fiecare este la fel de bogat ca celălalt. Însă au un rău obicei, fiindcă mănîncă mai bucuroși carne de om decît orice fel de altă carne. și ținutul abundă în grîu, carne, pește, aur, argint și alte bunuri. Negustorii vin aici pentru a vinde copii oamenilor locului, care-i cumpără. Dacă sînt grași, îi mănîncă pe dată, dacă sînt slabi îi pun la îngrozit și spun că nu există în lume carne mai bună și mai fragedă.”

Remarcabil pasaj! Nudism, libertate sexuală neîngrădită, canibalism și comunism, în mod cert o lume întoarsă, alternativă absolută la societatea reală.

În cealaltă direcție ne îndreptăm însă spre paradis. Insulele cu oameni drepți sau chiar sfinți sînt și ele prezente, este drept într-o gamă mai restrînsă decît cea a diverselor devieri biologice și morale. Lesne de înșele: păcatul are mai multe fețe decît virtutea, poji fi păcătos în mai multe feluri decît sfînt. și iadul este mai diversificat, mai interesant pînă la urmă decît raiul.

Să-l ascultăm, din nou, pe Mandeville:

Ne aflăm pe o insulă numită *Para Credinței*. “În general – ne spune autorul – toți oameni care trăiesc pe insulele din jur sînt mai leali și mai drepți ca oriunde. Nu întîlnesc în această insulă nici hoși, nici ucigași, nici femei uoare, nici bieți ceretori și nimeni nu a fost vreodată omorît pe acest pămînt. Sînt ca și duc o viață sfîntă precum călugării și postesc în toate zilele. și cum sînt atît de leali și de drepți și duc o viață atît de corectă, n-au fost niciodată tulburați de trăsnet, de tunet, de război, de foamete, de ciumă sau de alte necazuri, cum ni se întîmplă nouă atît de adesea pentru păcatele noastre. Este deci evident că Dumnezeu îi iubește și le agreează credința și faptele bune. Ei cred într-un Dumnezeu care a creat și a făcut toate lucrurile și pe care îl adoră. Disprețuiesc toate bunurile terestre, sînt foarte

drepti și îl servesc pe Dumnezeu cu devotament. Sînt foarte sobri în ce privește mîncarea și băutura și, în consecință, trăiesc mai mult. Mulți mor fără să fi cunoscut boala, pur și simplu de bătrînețe.”

Ce lecție pentru creștini, cu atît mai mult cu cît cei în discuție n-au beneficiat, precum europenii, de cuvîntul Mîntuitorului. Este de fapt o veche tradiție, privitoare la perfecțiunea morală a brahmanilor, pe care, fidel metodologiei sale, Mandeville îi deplasează, a°ezîndu-i tot într-un univers insular.

Orientul este de altfel jalonat de asemenea soluții de perfecțiune sau cvasi-perfecțiune, prinse într-un itinerar simbolic care conduce spre Paradisul terestru. Se înscrie aici fabulosul regat al Preotului Ioan, se înscriu diverse comunități creștine, reale sau imaginare, risipite în Orient, se înscriu și fenomene naturale care atestă apropierea Paradisului, precum miraculoasa fîntînă a tinereții (fontaine de jouvence). S-ar fi putut să o rateze Mandeville? “La poalele acestui munte se află un izvor frumos și bogat care are mirosul și savoarea a tot felul de mirodenii și își schimbă mirosul și gustul în fiecare oră. Oricine bea, pe stomacul gol, de trei ori din acest izvor, este vindecat de orice boală ar avea. Și cei care locuiesc acolo și beau adesea, nu suferă niciodată de nici o boală și par mereu tineri. Am băut și eu de trei sau patru ori și am impresia că mă simt mai bine. Unii o numesc Fîntîna Tinereții, fiindcă cel care bea frecvent din ea pare mereu tînăr și-și petrece viața fără boală. Se spune că izvorul acesta ar veni din Paradisul terestru, într-atît este plin de virtute.”

Și sfîntul Brendan, călugărul irlandez, care în secolul al VI-lea ar fi traversat Atlanticul în căutarea Paradisului terestru, are parte în drumul său de tot felul de întîlniri insulare.⁶ Insulele pe care le vizitează nu au însă nimic din vitalitatea exuberantă a spațiului indian,

---

⁶ O versiune adaptată a călătoriei sfîntului Brendan: *Le Merveilleux Voyage de Saint Brendan à la recherche du paradis*, édité par Paul Tuffrau, Paris, 1925; contextul mai larg al acestui gen de călătorii imaginare, la Francis Bar, *Les Routes de l'autre monde. Descentes aux enfers et voyages dans l'au-delà*, Paris, 1946.

marca lor este misterul, sacralitatea, încercătura simbolică... Pe una dintre ele se înalță un castel nelocuit "construit pe o stîncă lovită de ape din toate părțile"; aici, o masă pusă îi așteaptă pe călători, servită de mîini invizibile în vase de aur și de argint. O altă insulă adăpostește o mînăstire; singurii ei locuitori sînt călugării. Mai departe, o insulă figurează Infernul: pelerinii sînt îngroziiți de priveliștea flăcărilor și de strigătele cumplite ale damnașilor; diavolii aruncă spre ei roci incandescente. În sfîrșit, corabia ajunge în apropierea Paradisului, unde călugării noștri nu vor putea însă intra. Locul suprem este înconjurat de un zid neted de o splendoare neînchipuită; dinăuntru se aude corul îngerilor.

Imagini, așadar, contrastante. Insulele sînt integrate pe de o parte în spațiul spiritual creștin și servesc discursului teologic (în prelungirea unui tenace arhetip, al sacralității insulare), iar pe de altă parte – și această tendință este foarte puternică, în ciuda preceptelor creștine și a moralei dominante – ele concentrează tentații care vin din adîncuri și pe care fondul creștin nu a avut cum să le anihileze. În plin creștinism medieval insulele oferă alibiuri exprimării unor porniri subconștiente care sînt puse, prudent, în seama altora.

Polii opuși se pot de altfel combina în formule paradisiace nu tocmai creștine, mai apropiate de *vîrsta de aur* tradițională. Spre deosebire de paradisul creștin, ospețele, erotismul și alte jocuri lumești se află aici la mare cinste. Cel puțin așa se înfățișează în unele viziuni celtice, o lume de dincolo, firește, insulară: "Acolo, secolele sînt minute, locuitorii nu îmbătrînesc, pămînturile sînt acoperite cu flori veronice, hidromelul curge în albiile rîurilor. Ospețele și luptele sînt petrecerile favorite; războinicii mănîncă și beau bucate și băuturi miraculoase, și au ca însoțitoare femei de o extraordinară frumusețe."

Paradisul secularizat – și sîrim peste cîteva veacuri – devine în secolul al XVIII-lea o temă filozofică. Cei doi poli sînt acum perfect reuniți; este lumea dinainte de bine și de rău, necoruptă de civilizație și de principiile noastre de tot felul, care nouă ni se par rezonabile și

corecte, dar numai fiindcă nu sîntem capabili să gîndim ^oi să ne comportăm altfel. *Bunul sălbatic* (^oi ajunge să-l amintim la acest capitol pe Rousseau dar ^oi pe Voltaire sau pe Diderot) participă acum din plin la critica societății existente. Iar de insule nu se duce lipsă. Oceanul Indian era aproape epuizat, dar un nou spațiu acvatic ^oi oferă serviciile: Pacificul. Un ocean presărat nu doar în imaginar, ci chiar în realitate, cu mii ^oi mii de insule. Filozofii nu aveau decît să le exploateze după cum credeau de cuviință. "În insulele acestei mări, scria savantul francez Maupertuis, călătorii ne asigură că au văzut oameni sălbatici, oameni cu blană, cu cozi..." ^ai încheie cu această splendidă afirmație: "A^o prefera o oră de conversație cu ei decît cu cel mai luminat spirit al Europei!"

Acum se conturează o întregă mitologie polineziană, cu expresia cea mai concentrată în mitul tahitian⁷ (un mit care, diminuat, supraviețuiește ^oi astăzi, cel puțin în prospectele publicitare ^oi în imaginarul turistic). Călătoria cu cel mai mare impact este cea efectuată de Bougainville în jurul lumii (între 1767-1769). ^ai aceasta nu fiindcă exploratorul francez ar fi elucidat vreo enigmă geografică majoră; el n-a descoperit, în fapt, nimic, în ordinea lumii reale. A descoperit însă foarte multe în spațiul imaginat de europeni, ata^oîndu-i pe polinezieni proiectului filozofic occidental. Misiunea lor era să devină copii neîntinși ai naturii, ^oi au devenit.⁸ Naturalistul expediției, Commerson, a avut ^oi el un cuvînt de spus; ^otia – ca om de ^otiință ^oi filozof – că trebuia să găsească pe aceste insule oameni "buni, omeno^oi ^oi deloc pervertiți de societate".

A^oa încît, tahitienii – în viziune europeană – ^oi petreceau viața fără să aibă prea multe de făcut. Trăiau în Paradis, ^oi în Paradis nu se muncește. Un paradis, firește, fără Dumnezeu (localnicii fiind liber-

---

⁷ Un dosar complet al mitului tahitian, la Eric Vibart, *Tahiti. Naissance d'un paradis au siècle des Lumières*, Complexe, Bruxelles, 1987.

⁸ Louis-Antoine de Bougainville, *Voyage de la frégate la Boudeuse et de la flûte l'Etoile autour du monde*, La Découverte, Paris, 1989.

cugetători ca și filozofii noștri și fără norme morale (dând, astfel, un bun exemplu libertinilor din Occident). Amorul se desfășoară în văzul lumii și s-au păstrat descrieri detaliate ale unor asemenea spectacole. “Nici vorbă – ne spune Bougainville – de mistere sau ceremonii ascunse; se celebrează în public și e greu să redai bucuria acestor oameni de câte ori asistă la extazul unui cuplu înlănțuit ale cărui suspine sînt singura ofrandă primită de Dumnezeuul lor. Fiecare plăcere sexuală este o sărbătoare pentru națiune.” Amorul, ne asigură tot Bougainville, “este singurul Dumnezeu căruia îi sacrifică acest popor”.

Iată starea naturală a omului: lipsa normelor stînjenoare, lipsa ipocriziei, lipsa chiar a credinței religioase (care nu mai apare așadar ca intrinsecă firii sau condiției umane, ci ca încă o invenție stupidă a civilizației). Absența spiritului de proprietate ne îndreaptă direct spre soluții comuniste, spre un comunism radical sau anarhic. Totul aparține tuturor. Și acesta este un vechi vis (l-am întîlnit deja la Mandeville). Marx în esență nu a inventat nimic. Și comunismul s-a înfăptuit mai întîi tot pe insule.

Lipsa spiritului de proprietate asupra femeilor i-a încîntat pe marinarii europeni. Îl cităm acum pe La Pérouse⁹, nefericitul succesor al lui Bougainville în explorarea Pacificului: “Nici un indian nu pare a avea asupra vreunei femei autoritate de soț; și admirînd că femeia ar fi totuși bunul personal al fiecăruia, înseamnă că acești oameni sînt foarte darnici”. Le-a trebuit un timp europenilor să sesizeze că cei care n-au spirit de proprietate, dau uor, dar și iau uor. La Pérouse povestește o scenă, ilustrată în cartea sa printr-o gravură amuzantă. În timp ce europenii întrețin conversația galantă cu localnice arătoase și sumar îmbrăcate, soții acestor doamne îi caută prin buzunare, le subtilizează pălăriile și tot ce mai găsesc... Curioasă, dar eficientă diviziune a muncii. Polinezienii fură de sting, toate relatările converg spre această concluzie. Să nu ne grăbim însă a-i numi în mod vulgar hoși. Bineînțeles că nu sînt hoși; ne explică Commerson cum stau

---

⁹ Jean-François de La Pérouse, *Voyage autour du monde sur l’Astrolabe et la Boussole*, La Découverte, Paris, 1991.

lucrurile: "Nu-i voi părăsi pe acești dragi tahitieni, înainte de a-i spăla de o insultă care li s-a adus prin tratarea lor drept hoji. Sigur că ne-au luat multe lucruri, și chiar cu o dexteritate pe care ar invidia-o cel mai abil hoj de buzunare parizian; dar merită pentru aceasta numele de hoji? Să vedem (continuă, doctoral, naturalistul nostru) *ce este furtul*. Este – ne explică el – luarea unui lucru care se află în proprietatea altuia, trebuie deci ca acesta să se plîngă că a fost furat, că i s-a luat un lucru asupra căruia dreptul său de proprietate era prestabilit, dar dreptul acesta de proprietate există în natură? Nu: este o pură convenție; or, nici o convenție nu obligă a fi recunoscută și acceptată. Tahitianul care nu are nimic al lui, care oferă și dă generos tot ce vede că este dorit, n-a cunoscut nicicînd acest drept exclusiv! Deci, actul de a vă lua ceea ce i-a stîrnit curiozitatea, nu este, după el, decît un act de echitate naturală". Proudhonieni "avant la lettre", polinezienii prefigurau celebra formulă: "la propriété c'est le vol".

Promiscuitate sau sfințenie în insulele polineziene? Mai curînd sfințenie, o sfințenie laicizată, care înseamnă viață împăcată cu natura, fiindcă doar natura este sfîntă, iar păcătoși sîntem noi, în măsura în care ne-am îndepărtat de valorile ei simple și perene.

Ne oprim aici cu soluțiile insulare de alteritate. Povestea lor continuă, continuă în fel și chip, poate mai puțin în spațiul insular propriu-zis (prea bine cunoscut în prezent pentru a permite soluții la fel de extravagante ca în urmă cu cîteva secole), dar potrivit cu noi decupaje, atît terestre, cît și extraterestre (ce sînt pînă la urmă planetele și galaxiile decît insule și arhipelaguri încă mai întinse și mai numeroase decît cele 12700 de insule ale lui Marco Polo?). Imaginarul insular, cu alte cuvinte decuparea și izolarea unor segmente spațiale sau sociale, se constituie în constantă arhetipală. Există în toate acestea și o parte de joc, fără îndoială: "lumea pe dos", imagine binecunoscută de carnaval; dar jocul nu este mai puțin serios sau mai puțin semnificativ decît oricare altă preocupare umană. O dublă strategie se conturează: pe de o parte, definirea propriei noastre umanități, față de soluții care nu sînt și poate nici nu se cuvine a fi umane, și, invers, proiectul de depășire a condiției umane prin transgresarea

normelor, prin coborârea spre natură sau ascensiunea spre divinitate, sau ambele laolaltă. Respingerea și seducția merg împreună. Prin insule omul aspiră să se cunoască mai bine pe sine, și tot prin insule își poate permite tot felul de vieți experimentale, mereu altfel programate. O călătorie prin arhipelaguri imaginare spune tot ce este de spus cu privire la compartimentele ascunse ale spiritului uman.

Résumé

L'homme imagine sans cesse des mondes différents. Il aspire aussi (au moins dans l'imaginaire) à changer de condition: en descendant vers l'état de nature ou en montant vers le ciel. L'île est le lieu idéal pour toute construction différente. Dans de nombreuses traditions, l'Océan figure le chaos originel, d'où la création surgit, sa manifestation étant la terre ferme, l'île. Chaque île est ainsi un monde en soi, présentant des traits biologiques et culturels qui lui sont spécifiques.

La promiscuité et la sainteté sont les degrés ultimes d'un très large éventail de solutions. Les Arabes et les Européens du Moyen Age ont imaginé – surtout dans l'océan Indien – des sociétés insulaires, caractérisées par une liberté sexuelle sans limites, associée parfois à la nudité, à l'anthropophagie et à l'absence de la propriété: un monde à l'envers, matérialisant des fantasmes ou des projets inavouables. D'un autre côté, la sainteté étant aussi présente dans un itinéraire symbolique conduisant au Paradis terrestre. Les deux orientations fusionnent dans le Paradis sécularisé du siècle des Lumières. C'est l'époque du bon sauvage et de toute une mythologie polynésienne trouvant sa plus haute expression dans le mythe tahitien: état naturel de l'homme, absence de la propriété et d'autres normes contraignantes, même de la croyance religieuse, "religion" de l'amour... L'histoire des solutions insulaires continue de nos jours, suivant des découpages nouveaux. Il s'agit d'une constante archétypale, d'un désir permanent qui trouve mille manières de se matérialiser.